

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 12

ISSN 1303-5231

DİCLE ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Hakemli Dergi

**CİLT: VI
SAYI: 2**

DİYARBAKIR - 2004

Dicle ÜİFD
C: VI
S: 2
2004

YÛSUF SÛRESİ 50-51. ÂYETLERİNDEKİ ZAMİRLERİN AİDİYETİ MESELESİ

Prof.Dr.Muhammet ÇELİK*

The Problems of the Reference of the Pronouns in 50–51 Verses of Surah Joseph

Abstract

One of the theme of “Müşkilü'l-Kurân” that positioning among sciences of Kur'an is belong of pronouns in the verse of Kur'an 50-51 of Yusuf Section of Kur'an. For in the above-mentioned of concealed pronouns could be two references someone Yusuf the other woman who hero of story of interested in. In the article, this problem is studied to remove.

Kur'ân ilimlerinden birisi Müşkilü'l-Kur'ân'dır. Bu disiplin, âyetler arasında çelişkili gibi görülen noktaları çözmekle ilgilidir. Kur'ân'da çelişki söz konusu değildir. Bu, onun Allah kelâmı olduğunun delillerindedir.

“(.) Eğer Kur'ân Allah'tan başkası tarafından olsaydı, kesinlikle onda birçok çelişkiler bulurlardı¹.” İbn Sureyc'in dediği gibi, “Bu Kur'ân, Hz. Resül'e (asm), birtakım adamların huzurunda ve bir kavmin içinde nazil oldu. Bunlar, insanlar içinde onun bir zaafının yakalamaya, ona saldıracak bir yer bulmaya en istekli ve en hırslı kimselerdi. Eğer Kur'ân'ın bir çelişkinin bulabilselerdi, buna tutunarak hemen reddiyelere girişirlerdi²”.

Kur'ân, muarızlarının belli başlı iddialarını kaydedip, ele almaya değer olanlarını cevaplamıştır. Dikkatli bir şekilde incelenince esasında bunların, kıyamete kadar gelecek muarızların öne sürebilecekleri iddialar olduğu görülecektir. Nitekim, müsteşriklerin Kur'ân hakkındaki iddialarının bir çoğu temelde Mekke müşriklerinin yaklaşık on dört asır önceki isnat ve iddiala-

* D.Ü.İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi. mcelik@dicle.edu.tr.

¹ Nisâ: 4/82.

² Bedruddin ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Thk. M. Ebu'l-Fadl İbrâhim, Beyrût, Dâru'l-Ma'rife, 1391/1972, II, 46 (Hattâbî'den naklen).

rından öteye gidememiştir³. Müşrikler, bu konuda kendilerinden sonrakilere pek bir şey bırakmamışlardır.

Kur'ân'da, ilk etapta çelişkili gibi görülen, aslında çelişki olmayan, fakat açıklığa kavuşturulmasına ihtiyaç olan *müşkil* bazı yerler vardır⁴. Bu hususta, İbn Abbâs'a dayanan bazı izahların yanında, Hicrî üçüncü asır alimlerinden Kutrub'un buna dair müstakil bir telifinin olduğu kaydedilmektedir⁵. Bu yöndeki çalışmalar, gerek müstakil bir telif şeklinde, gerekse tefsir kitaplarında ilgili âyetlerin açıklamasında yer vermek suretiyle günümüze kadar yapıla gelmiştir. Buna rağmen, müşkil konuların tamamının çözüme kavuşturulduğunu söyleyecek durumda değiliz. Sınırlı sayıdaki bu nevi âyetler hâlâ mevcuttur. Dolayısıyla, bunları bahis konusu edip, oluşabilecek vehimleri gidermek önem arz etmektedir.

Kur'ân'ın gelişinden on dört asır sonraki bu zaman diliminde tefsir araştırmacıları olarak yapmamız gereken çalışmalardan biri, müşkil (güç anlaşılan) hususları imkan ölçüsünde çözüme kavuşturmaktır. Bu problemlerin tümünü olmasa bile bir kısmı, üzerinde yoğunlaşmak suretiyle çözüme kavuşturulabilir. Zira, bulunduğumuz zaman dilimi açısından sahip olduğumuz kültürel miras ve birikimle, teknik açıdan kavuştuğumuz donanımlar dikkate alındığında, önceki nesillere göre yeni bazı imkanlara sahip olduğumuz söylenebilir. Bütün bunlardan hakkıyla istifade ettiğimiz takdirde Tefsir sahasına gerçek anlamda katkı sağlayabiliriz. Bu makalede, öncelikle tefsir kitaplarında iki âyetteki zamirin aidiyeti konusunda tezahür eden ihtilafı ele alıp, bunun çözümü üzerinde durmaya çalışacağız.

Bahis konusu zamir, Yusuf Sûresi 52-53. âyetlerinde varit olmaktadır:

ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخْنُهِ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ

وَمَا أُبْرئُ نَفْسِي. إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ

Bu iki âyetin Yusuf'un (as) dili ile mi, yoksa Vezir'in karısının dile ile mi geldiği konusunda hem tefsirlerin, hem de meâllerin ikiye ayrıldığı malumdur.

Müfessirlerin büyük çoğunluğu, mezkur ifadenin Hz. Yusuf'a, bazıları da Vezir'n karısına ait olduğunu söylerler.

Burada probleme sebep olan esas unsur şudur: Elçi, mesajı ilettiği sırada Yusuf (as) henüz hapistedir. Bu iki âyetten önceki ifade kadının dili ile gel-

³ Muhammed Halife, *el-İstişrâk ve'l-Kur'ânu'l-Azîm*, Arapçaya Çev. Mervân Abdussabûr Şahin, el-Kâhire, Dâru'l-İ'tisâm, 1414/1994, 39.

⁴ Zerkeşi, Burhân, II, 45.

⁵ Zerkeşi, Burhân, II, 45.

diğinden, bazı müfessirler, sonraki ifadelerin de kadına ait olduğunu söylemişlerdir. Bu problemin çözümüne dair Ferrâ (Ö: 207/822) şöyle der: “Hakkında ipucu bulunduğu zaman, bir insanın sözünün peşinden bir başkasınının getirilmesinde bir sakınca yoktur. Buna, “Doğrusu, dedi Kraliçe, hükümdarlar bir ülkeye girince oranın düzenini altüst eder, halkının ileri gelenlerini de aşağılarlar⁶” âyeti örnek teşkil etmektedir. Bu söz Belkıs’a aittir. Bunun peşinden Allah Teâla: “Evet işgalciler hep böyle yaparlar⁷” buyurmuştur. Buna bir diğer örnek de şudur: “Yâ Rabbi, Sen, geleceğinde hiç şüphe olmayan bir günde bütün insanları bir araya toplayacaksın. Allah sözünden asla dönmez⁸”. Buradaki birinci cümle, dua edenlere aittir, ikincisi Allah’ın sözüdür⁹.

Ferrâ’ya göre bu ifadeler Yusuf’a (as) aittir. Şöyle: Sâkî, bahis konusu kadınların gerçeği söyleyip, Yusuf’un (as) masum olduğunu itiraf ettiklerini bildirmek üzere hapisaneyeye dönünce bunları söylemiştir¹⁰. İbn Cerîr et-Taberî’nin (Ö: 310/922) İbn İshâk (Ö: 151/768), Mücâhid (Ö: 103/721), Katade (Ö: 117/735) ve başkalarından naklen kaydedip, kendisinin de tercih ettiği görüşe göre yine bu ifadeler Yusuf’un (as) dili üzere gelmiştir¹¹. Said b. Cübeyr (Ö: 95/715), İkrime (Ö: 107/725), İbn Ebi’l-Huzeyl, el-Hasan el-Basrî (Ö: 110/728), Süddî (Ö: 127/745),¹² ve Zeccâc (Ö: 311/923) da aynı görüştedirler¹³.

Cârullah ez-Zemaşerî (Ö: 538/1143) de bu düşüncede olup, diğerini tali bir görüş olarak kaydederek şöyle der: Bu ifadenin Yusuf’a ait olduğuna dair delilin nedir? diye sorarsan, delilim ifadedeki mânâdır, derim. Keşşâf sahibi, daha sonra İbn Cüreyc (Ö: 150/767)’den naklen bunun Kur’ân’ın takdim ve tehirinden olduğunu ifade eder¹⁴.

⁶ Neml: 27/34.

⁷ Neml: 27/34.

⁸ Âli İmrân: 3/9.

⁹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, 2. tab', Beyrût, Âlemu'l-Kutûb, 1980, Yusuf: 12/52-53 hk., II, 47-48; Taberî, Yusuf: 12/52-53 hk., VII, 235-236.

¹⁰ Ferrâ, II, 47.

¹¹ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân 'an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, Beyrût, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiyye, 1412/1992, Yusuf: 12/52-53 hk., VII, 235-236.

¹² Ebu'l-Fidâ İsmâil b. 'Umer İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1. tab', Ürdün, Mektebetu'l-Menâr, 1410/1990, Yusuf: 12/52-53 hk., II, 439.

¹³ Ebû İshâk İbrahim b. Es-Sırrî ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an ve İ'râbuhu*, Thk. Dr. Abdulcelil A. Çelebî- Ali C. Muhammed, Dâru'l-Hadîs, el-Kâhire, 1414/1994, 12/52 hk., III, 115.

¹⁴ Cârullah Muhammed b. 'Umer ez-Zemaşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzil...*, Thk. M. Mursî 'Amir, 2. tab', el-Kâhire, 1397/1977, III, 82.

Beydâvî¹⁵ (Ö: 685/1286), Ebu's-Suûd (Ö: 982/1574)¹⁶, Âlûsî¹⁷ (Ö: 1270/1853) ve Kâsımî¹⁸ (Ö: 1322/1904) de bu ifadelerin Yusuf'un (as) dili üzere geldiğini belirtirler.

Çağdaş araştırmacılarından Mevdûdî¹⁹ ve Muhammed Esed de bu görüşü tercih ederler. Mevdûdî'nin ve özellikle M. Esed'in Kitab Ehli literatürüne vakıf olmaları, onların bu konudaki görüşünü dikkate değer kılmaktadır²⁰.

Her iki görüşü kaydeden İbn Atiyye (Ö: 546/1151) bir tercihte bulunmaz²¹. Fahrüddin er-Râzî (Ö: 606/1209) ise, iki durumda da *müşkil* olduğunu ifade eder²².

Mezkur iki âyetteki ifadelerin Hz. Yusuf'un değil de, kadının dili ile geldiği yönündeki görüşün daha meşhur, daha uygun ve kıssanın siyakına ve kelâmın mânasına uygun olduğunu, daha kuvvetli ve daha açık (zâhir) olduğunu savunan İbn Kesir (Ö: 774/1372), gerekçesini şöyle belirtir: Bu âyetlerde ifadelerin bütün siyaki, Kral'ın huzurunda, Vezir'in karısının sözleri olduğunu gösterir. Zira, Yusuf (as), henüz orada değildir. Kral, onu daha sonra getirir²³. İbn Kesir'e göre, "*Benim, gıyabında kendisine hiyanet etmediğimi bilsin*" ifadesiyle kadın, kocasına ihanet etmediğini vurgulamaktadır. Bundan anlaşıldığına göre, İbn Kesir'in tuttuğu yegane gerekçe şudur: Kral'ın huzurunda meselenin müzakere edildiği mecliste bu sözleri Vezir'in karısı söylemiştir. Yusuf (as), bu esnada henüz hapisindedir. Dolayısıyla bu ifadelerin ona ait olması mümkün değildir. Ayrıca, yine İbn Kesir'e göre bu ifadelerin Yusuf (as)'a ait kabul edilmesi nübüvveteye yaraşmaz.

Tefsiru'l-Menâr'da da, mezkur ifadelerin kadına ait olduğu görüş savunulur. Ancak, buna göre kadın, "*Benim, gıyabında kendisine hiyanet etmedi-*

¹⁵ el-Kâdî Nâsirüddîn el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrût, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1408-1988, I, 487.

¹⁶ Ebu's-Suûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selim ilâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Beyrût, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, ts., IV, 285.

¹⁷ Şihâbüddîn Mahmûd el- Âlûsî, *Rûhu'l-Meanî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, Beyrût, Dâru'l-Fikr, 1408/1987.XII, 260 vd.

¹⁸ Cemâluddîn el- Kâsımî, *Delâilu't-Tevhîd*. Beyrût, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1405/ 1984, IV, 372-373.

¹⁹ Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, Çev. Heyet, 2. baskı, İnsan Yay., İstanbul, 1991, II, 469-471.

²⁰ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, Meâl-Tefsir, İşaret Yay., İstanbul, 1417-1996, II, 466-467 (51. dipnot).

²¹ el-Kâdî Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlib b. Atiye, *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Thk. A. Abdüşşâfi Muhammed, Beyrût, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413/1993, Yusuf: 12/52-53 hk., III, 254.

²² Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Beyrût, Dâru'l-Fikr, 1415/1995, 12/51-52 hk., XVII, 160.

²³ İbn Kesir, Yusuf: 12/52-53 hk., II, 439.

ğimi bilsin” ifadesiyle Hz. Yusuf’a göndermede bulunup, ona hiyanet etmediğini belirtmektedir²⁴. Seyyid Kutub da aynı görüştedir²⁵.

M. Hamdi Yazır, bu ifadelerin, ilk etapta Yusuf’a ait olduğu akla geliyorsa da kadına ait olmasının daha açık (zâhir) olduğunu söyler²⁶.

Muhammed Hamidullah da, bu ifadeleri kadına ait olarak yazar²⁷.

Bu alimler, mezkur ifadelerin ilgili kadına ait olmasının daha münasip olduğu görüşündedirler. Anlaşıldığı kadarıyla, bahis konusu ifadeleri Nübüvvet makamıyla uyumlu görmemektedirler. Bu iki âyetin nassı imkan verdiğinden, bahsi geçen ifadelerin ilgili kadına ait oluşunu muhtemel görmektedirler. Şu kadar var ki bahis konusu âyetleri incelediğimizde, Yusuf’un (as) bir durum tespiti yaptığını görüyoruz. O da şudur: “*Nefis devamlı olarak kötülüğü emretmektedir*”. Bu ifadeden, Yusuf’un (as) kendi nefisini kastettiği sonucu çıkartılamaz. Keza, bu ifadeyle kendisini de büsbütün bu kategorinin dışına çıkarttığı söylenemez. Zira, “*Rabbim dedi, bana göre zindan, bunların beni çağırdığı şeyden iyidir*”²⁸.” ifadesi bunu göstermektedir. Dolayısıyla, bu ifadelerin Yusuf’a (as) ait olması durumunda, peygamberlik makamına yaraşmayacak hiçbir hususun söz konusu olmadığını vurgulamamız gerekir.

O halde bu müşkilin çözümü nasıldır? Bu iki âyetteki ifadeler, Yusuf ‘un (as) dili üzere mi gelmiştir, yoksa kadının dili üzere mi? Dikkatli ve yoğun bir incelemeyle, bu ifadelerin kadının dili üzere gelmediğinin bir çok sebeplerini tespit edebiliriz.

Bu ifadelerin kadına ait olmadığına gerekçeleri

Bizim tetkikimize göre, mezkur iki âyetteki sözlerin ilgili kadın tarafından söylenmediğinin gerekçeleri şunlardır:

1. Kadının, “*İşte böylece benim, arkadan kendisine* (İbn Kesir’in dediği gibi zamir ister kocaya raci olsun, isterse başka bazı müfessirlerin dediği gibi Yusuf’a raci olsun) *hiyanet etmediğimi (..) bilsin*” demesi makul olmaz. Zira kendi kocasına hiyanete teşebbüsü, Yusuf’a da iftira etmek suretiyle hapse atılmasına sebep oluşu, dolayısıyla hiyaneti ortada olan birisinin böyle bir iddiası gerçekçi olabilir mi? Olmaz. Kur’ân gerçek olmayan hususları bildirmekten münezzehtir.

²⁴ M. Reşid Rıza ve M. 'Abdûh, *Tefsiru'l-Menâr*, 2. tab', Beyrût, Daru'l-Fikr, ts, XII, 323.

²⁵ Seyyid Kutub, *fî Zilâli'l-Kur'ân*, 17. tab', el-Kâhire, Dâru's-Şurûk, 1410/ 1990, IV, 1995 vd.

²⁶ M. Hamdi Yazır, *Hak Dini*, IV, 2872.

²⁷ Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, *Aziz Kur'ân*, Çev. A.Hatip-M. Kanık, İstanbul, Beyan Yay., ts., 388.

²⁸ Yusuf: 12/33.

2. Kadın, bir önceki âyette bildirildiği üzere suçunu itiraftan (Yûsuf: 12/51) hemen sonra nasıl, "*Ben nefsimi temize çıkarmam*" diyebilirdi. Suçu- nu itirafla zaten kendisini temize çıkarmamış oldu. Kezâ, 29. âyette, kocası- nın dili üzere, onun hatalı (günahkâr) olduğu açıkça belirtilmektedir.

3. "*Ben nefsimi temize çıkarmam*" ile başlayan âyetteki ifade kadına ait görülürse, böyle bir fiile tevessül edenler zımnen kendilerini mazur görebil- lirler. Şöyle: Ne yapalım, nefis kötülüğü emrediyor. Halbuki, Kur'ân bu fiili yasaklamakla kalmıyor, şirke ilişkilendiriyor²⁹. Dolayısıyla bu âyette verilen mesaj şu olabilir: Nefis kötülüğü emrediyor ancak, onun arzularını dizginle- mek ve Yusuf (as) gibi direnç gösterip, onun peşine takılmamak gerekir.

4. Bütün bu olup bitenden sonra, mezkur ifadelerin kadına ait kabul edil- mesi, onu bir öğütçü, bir nasihatçi konumuna getirir. Bunun ise, verilmek istenen mesaj açısından etkili olmayacağı açıktır. Nitekim, Kur'ân'ın iknâ hususiyetlerinden birisi, mesajını örnek şahsiyetlerin dili üzere vermesidir. Kurân'ın, mesajını şâibeli kişilerin dili üzere bildirdiği vaki değildir. İnsanlar nezdinde bile bu böyledir.

5. Kur'ân kıssalarının bir gayesi de muhataplarına uyacağı ve sakınacağı tiplerin portresini çizmektir. Bu ifadeler kadına ait kabul edildiği takdirde, kadının numune-i imtisal mi, yoksa numune-i ictinâb mı olduğu kestirilemez.

6. Kadın, "nefs-i emmâre" safhasında kalmamıştır ki "*nefs daima fenalı- ğı buyurgandır*" desin. O, bir adım daha atarak, nefsin buyruğunu yerine getirmeye teşebbüs etmiş, ancak başarılı olamamıştır.

7. Bu iki ifadenin kadına ait olduğunu söyleyenlerin, İbn Kesir'in yaşadığı döneme kadar isimleri zikredilmemektedir. Ancak, İbn Kesir, bu görüşü savunarak gerekçelendirmektedir. Bundan anlaşıldığına göre, bu tarihe ka- dar, bu görüşü dile getiren kimseler, tefsir sahasında bilinen ve görüşü dikka- te alınan kimseler değildirlere.

Mezkur iki âyetteki sözlerin ilgili kadın tarafından söylenmediğinin başka gerekçeleri de zikredilebilir. Ancak biz bu kadarla yetiniyoruz. Bunun ya- nında bu ifadelerin Yusuf'un (as) dili üzere geldiğinin de bir çok sebebi ve dayanağı mevcuttur. Konunun daha iyi belirginleşmesi için bunları zikret- memiz gerekir.

²⁹ Nür: 24/3.

Bu iki âyetteki ifadelerin Yusuf'un (as) dili üzere geldiğinin delilleri

Bizim araştırmalarımızla vardığımız sonuca göre, mezkûr iki âyetteki ifadelerin ilgili kadına değil, Hz. Yusuf'a ait olduğunun gerekçelerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Yusuf (as), mutlak surette, başta risalet makamı olmak üzere ne Vezir'e, ne Kral'a, ne de memuriyetine hiyanet etmiştir. Ayrıca, kamu nezdindeki itibarını zedelememiş olması sadakatının bir göstergesi olduğundan, "(Vezir veya Kral) gıyabında ona hiyanette bulunmadığımı bilsin" demek ona yaraşır. Nitekim, Vezir'in dilinden, gerçeğin ortaya çıkmasına dair ölçü verilmişti: "Ve eğer onun gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalancıdır, o doğrulardandır!"³⁰

2. Taberî'nin kaydettiği gibi, eğer Yusuf (as), Kral gerçek durumu henüz bilmeden, Elçi gelir gelmez hapisten çıksaydı, Vezir'in kalbinde o töhmete dair bir iz kalmaya devam edecekti³¹. Bu itibarla, Yusuf'un masumiyetinin anlaşılması için önceden mesaj gönderdi. Bu mesajın tebliğ içerikli oluşu pek tabiidir.

وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنْ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيَ .30

"Doğrusu, ben nefsimi temize çıkarmam. Çünkü Rabbimin merhamet edip korudukları hariç, nefis daima fenalığı ister"³² ayeti, Yusuf'a (as) ait kabul edildiği takdirde, 24. âyetteki;

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ

"Kesinlikle kadın onu arzulamıştı, eğer Rabbinin bürhanını görmeseydi o da onu arzular"³³ ve 33. âyetteki;

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرَفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ

الْجَاهِلِينَ

"(Yûsuf): Rabbim dedi, bana göre zindan, bunların beni çağırdığı şeyden iyidir. Eğer onların düzenini benden savmazsan onlara kayarım ve cahillerden olurum!" ifadeleri ile münasebeti vardır³⁴. Bütün bunlar, birbirini teyit etmektedir.

³⁰ Yusuf: 12/27.

³¹ Taberî, Hane No: 19402 (İbn Abbâs'tan naklen), VII, 232.

³² Yusuf: 12/53.

³³ Yusuf: 12/24.

³⁴ Zeccâc, 12/52 hk., III, 116.

Allah Teâlâ, فَلَا تَزُكُّوا أَنْفُسَكُمْ “(..) Kendinizi temize çıkarmayın. (..)“³⁵ bu-yurmuştur. Bundan dolayı Yusuf (as), nefesine karşı bir düzeltmeye gitmiş ve “Doğrusu, ben nefsimi temize çıkarmam” demiştir³⁶. Ayrıca bu, onun teva-zusunu da ortaya koymaktadır. Şöyle: Bütün bu meziyetlerin kendisinin de-ğil, Allah’ın bir lütfu olduğunu ifade etmektedir³⁷. Bu iki âyetteki ifadeler Yusuf’a (as) ait olduğu takdirde böyledir. Kadın’a ait kabul edildiği takdirde bu uyum ve teyit ortadan kalkmaktadır.

Râzî’nin dediği gibi, “Ben nefsimi temize çıkarmam. (..)” sözü, ancak günahna sakınması mümkün olan kimseden sadır olursa, güzel ve yerinde olur. Hem sonra bunu söyleyen kişi, nefsini kırmak için bunu söylemiştir. Bu durum ise, var gücüyle o günahı işlemeye çalışan Aziz’in karısına uygun değildir³⁸.

4. Kur’ân’ın, kıssalarını hisse için zikrettiği malumdur. Keza kıssanın kahramanları ya imtisal veya ictinab için zikredilir. Bu kıssada örnek davranışlar sergileyen Yusuf (as), imtisal için, örnek alınması için sunulmaktadır.

5. قَلَنْ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ

“Dediler ki: “Onu tenzih ederiz. Allâh şahit, biz onda hiçbir kötülük gör-medik”³⁹!” ifadesi, Yusuf’un (as) dili üzere gelen “İşte böylece benim, arka-dan kendisine hiyanet etmediğimi bilsin”⁴⁰” ifadesine uygundur. Yusuf’un (as) bu sözü, ilgili kadının daha önceki bir ifadesi ile tasdik olunmuştur. “Kadın dedi ki: İşte siz, beni bunun için kınamıştınız! Ben kendisinden murat almak istemiştım ama o, reddetti. Eğer kendisine emrettiğimi yapmazsa, elbette zindana atılacak ve küçük düşecektir”⁴¹.”

6. Bu sûreyi dikkatle okuyunca, Yusuf’un (as) tebliğ vazifesini ifâ için hiçbir fırsatı kaçırmadığını görüyoruz. Mesela, hapishane arkadaşları, gör-dükleri rüyalarının tabirini ondan isteyip, heyecan ve merakla pür dikkat yorumu bekledikleri bir ânda, –ki tebliğ için bulunmaz bir fırsattır– bir ye-mek molası kadar bir süre isteyerek hemen tebliğine girer. Bütün Peygam-

³⁵ Necm: 53/32.

³⁶ Râzî, 12/51-52 hk., XVII, 160.

³⁷ Nitekim Süleyman (as): “.. tahtı yanına yerleşmiş görünce dedi ki: ‘Bu, Rabbimin lütfundandır. Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak istiyor. Şükreden kendisi için şükretmiş olur; nankörlük edene gelince, Rabbim Ğani’dir, Kerim’dir” (Neml: 27/40).

³⁸ Râzî, 12/51-52 hk., XVII, 160.

³⁹ Yusuf: 12/51.

⁴⁰ Yusuf: 12/52.

⁴¹ Yusuf: 12/32.

berlerin vazifelerinin en öncelikli meseleleri olan Ulûhiyet'i, Ahiret'i ve Nübüvvet'i anlatıp inançsızlar toplumundan uzak durduğunu kaydeder⁴².

Kral, Vezir, brokratlar ve aristokratlar nezdinde töhmetten kurtulan Yusuf (as), insanın Allah'ın merhametine olan ihtiyacını ve bazı ahlaki meziyetleri içeren mesajını tebliğ etmesi daha tesirlidir. Keza, bu hekimâne tavır Yusuf'a (as) yararır.

İlgili zevat nezdinde gıyabında Yusuf'un (as) masum olduğu anlaşılınca Elçi, mesajın bu kısmını son derecede elverişli bir atmosferde sunar. Bu, ancak Nübüvvetin eseri olabilecek bir zamanlama harikasıdır. Nübüvvetin en önemli şartlarından birisi doğruluktur. Dramatik bir şekilde doğruluğu (sıdk) ve masumlğu anlaşılın Yusuf (as), bu elverişli ortamı değerlendirerek tebliğ vazifesini yerine getirmektedir.

7. Konu ile ilgili rivayetler de bu ifadelerin Yusuf'a (as) ait olduğunu teyit etmektedir. Yukarıda kaydettiğimiz gibi seleften halefe müfessirlerin büyük çoğunluğunun görüşlerinin bu yönde oluşu da bir delil teşkil etmektedir.

O halde bu ifadelerin Yusuf'un (as) dili üzere gelişinin izahı nasıldır? Henüz ilgili mecliste bile olmadığı anlaşılın Yusuf (as), bu sözleri nasıl söylemiş olabilir?

Bu ifadelerin, Yusuf 'un (as) dili ile gelişinin izahı şöyledir:

Yusuf (as), *hakîmane* bir şekilde mesajını iki bölümden oluşturmuştur. *Hakîmâne* bir şekilde diyoruz, zira daha sonra kardeşini yanında alıkoymak için kullandığı yöntem bilinmektedir⁴³. O mesajını iki bölümden oluşturduğundan Elçi de, onun mesajını iki merhalede sunmuştur.

Birinci merhale: Elçi, önce mesajın, gerçek durumun ortaya çıkması yönündeki ilk bölümünü sunuyor. Bunun üzerine, Kral'ın huzurunda kadınlar toplanarak Yusuf'un (as) masumiyetini ikrar ve kendi suçlarını itiraf ederler.

İkinci merhale: Mesajın son kısmının sunuluşudur ki bu, aynı zamanda toplanan meclisin vardığı karardır. Anlaşıldığına göre Elçi, zamanlamaya dikkat etmiş; mesajın bu kısmını o esnada sunmakla bir nevi taşı gediğine koymuştur: "*İşte böylece benim, gıyabında kendisine hiyanet etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmayacağımı bilsin*"⁴⁴. Eğer mesajın sonuç kısmını, yani Vezir'e gıyabında hiyanet etmediği yönündeki kıs-

⁴² Bkz. Yusuf: 12/37-40.

⁴³ Bkz. Yusuf: 12/69-79.

⁴⁴ Yusuf: 12/52.

mını, birinci kısım ile birlikte ifade etmiş olsaydı Kral, bunu *savunma psikolojisi* olarak algılayarak ikna olmayabilirdi. Oysa kadınlar için içyüzünü ortaya koyduklarında Yusuf'un (as) masum olarak bunca yıl hapiste kaldığı anlaşıldı. Böylece işin dramatik boyutu gözler önüne serilmiş oldu. İşte Elçi, tam bu esnada mesajın geri kalanını ve aynı zamanda can alıcı kısmını sunar. Burada, zımnen Yusuf'un (as) derhal tahliyesinin gerekli olduğunu ifade etmiş oluyor. Mesajın bu son kısmında, Yusuf'un (as) tebliğ vazifesini ifaya çalıştığı anlaşılıyor: Allah'ın rahmetine, -insanın zaaflarına rağmen- olan ihtiyacını vurgulamış olmaktadır.

Bu itibarla, mezkur iki âyetin (Yûsuf: 12/53/53) meâli şöyle olmalıdır:

"(Yûsuf dedi:) *İşbu (yaptığımı); (Vezir veya Kral'm⁴⁵) غيابında kendisine hiyanet etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindir.*"

"*Ben nefsimi de temize çıkarman. Çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, kesinlikle nefis sürekli kötülüğü buyurgandır. Doğrusu Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.*"

Allah en iyisini bilir.

⁴⁵ Âyetteki zamirin Kral'a râci olması daha kuvvetle muhtemel olduğu şu âyetlerden anlaşılmalıdır:

"(Yûsuf): *"O benden kâim almak istedi!" dedi. Kadının âilesinden bir şahit şöyle şahitlik etti: Eğer Yûsuf'un gömleği önden yırtılmışsa kadın doğrudur, o yalancılardandır. Ve eğer onun gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalancıdır, o doğrulardandır!*" (Kadının kocası, Yûsuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce (kadına): *Bu, sizin tuzağımızdandır, dedi, gerçekten sizin tuzağınız pek müthıştır!*" Yûsuf: 12/26-28.

Vezir, olayın cereyan ettiği esnada suçlunun tespiti konusunda bir ölçü koymuştur.